

підготовки до народження і виховання дітей [4].

Отже, завданням освіти, зокрема її дошкільної ланки, є соціально організована підтримка зростання кожної особистості, її соціокультурного становлення. Дошкільне дитинство є важливою передумовою успішного розвитку особистості в наступні роки і виступає актуальною проблематикою наукових пошуків та досліджень.

Список використаних джерел:

1. Аверьянов А. И. Система: философская категория и реальность / А. И. Аверьянов. – М. : Просвещение, 1976. – 207 с.
2. Агапов И. Г. Социоцентристская и персонально центристская парадигмы в образовании (культурологический анализ) / И. Г. Агапова // Личность. Культура. Общество. – 2008. – Т. 10. – С. 265–271.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» // Освіта України. – К., 2001. – С. 5.
4. Огнев'юк В. О. Особлива місія дошкільної освіти / В. О. Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 3–7.
5. Степанова Т.М. Трансформація змісту перед шкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки (кінець ХІХ–ХХ століття): монографія / Т.М. Степанова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 55–58.

УДК 159.922.73

*Марценюк Марина Олексіївна,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології,
Стретович Юлія Олександрівна,
бакалавр напрямку підготовки
«Практична психологія»,
Мукачівський державний університет*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У перші роки життя дитини повністю залежить від батьків, особливо матері, оскільки саме вона дає захист, їжу, обслуговує і зігріває почуттям любові та прийняття. У цей період дитина більше, ніж у будь-який інший, шукає батьківської уваги і схвалення своєї поведінки. Прояви агресії є одним з механізмів привертання уваги і способом домогтися своїх цілей. Тому перші прояви агресивності стають помітними у дитини вже на третьому місяці життя: вона б'є ручками, стукає ніжками. Ця активність носить чисто інструментальний характер, виступаючи засобом досягнення бажаного, як можливість звернути на себе увагу і позбутися від будь-чого неприємного, того, що заважає. В даному випадку багато чого залежить від реакції дорослих: вони можуть миттєво виконувати всі вимоги рідного чада (особливо тривожні і невпевнені в собі мами і бабусі), а можуть і не звертати увагу. Цікаво, що обидві ці дороги приведуть до одного результату – дитина виросте надзвичайно агресивною.

Із проявами агресії та насильства ми зустрічаємось практично повсюди: вдома, у школі, на вулиці. На жаль, вони стали частиною нашого повсякденного життя. Все частіше й частіше ми відчуваємо себе безпорадними, почувши із засобів масової інформації про прояви різного роду жорстокості в соціумі. Саме тому проблема агресії та агресивної поведінки займає чітке місце серед психологічної проблематики. Особлива увага цієї проблеми приділялася у вітчизняній та зарубіжній психології (О.Б. Бовть, Р.У. Благута, Б.М. Ткач, С.В. Харченко, Л.В. Чаговець, З. Фрейд, А. Басс, А. Бандура, С. Берковіц, К. Лоренц та багато інших).

Під агресією, зазвичай, мається на увазі будь-яка навмисна дія у фізичній або словесній формі, що спрямована на спричинення шкоди, насильницькі дії, завдання болю

іншим людям або собі самому. Насильство, у свою чергу, – це агресія, спрямована на інших людей.

У даний час прийнято розрізняти вербальну й невербальну агресію, що може проявлятися і в дитячій поведінці. Формами вербальної (словесної) агресії є: обзивання, дражнилки, настирні скарги, зухвалість по відношенню до дорослих або однолітків, висміювання, колочі зауваження з метою спонукання виникнення в іншій людини (дитини) неприємні емоції.

Стосовно невербальної агресії, то вона існує в двох основних формах: фізична та нефізична. Агресія фізична – це безпосереднє спричинення болю іншим людям, що більше притаманна хлопчикам та має два варіанти прояву. Перший – це псування речей, предметів, а другий – це спричинення болю за допомогою фізичного нападу (різного роду удари, бійки, штовхання, підніжки, щипання, кусання, дряпання, викручування рук, паплюження, удари різними предметами тощо). Варто відзначити, що напад не завжди спрямовується на джерело агресивної реакції. Дитина може «зірватися» на своєму однолітку, на іграшках, розірвати книжку, малюнки, таким чином переносячи свою агресію з того, хто її викликав, на іншого, як правило на того, хто несе в собі меншу загрозу для дитини або викликає менший інтерес.

Агресія з перенесенням, як другий тип фізичної агресії, виникає тоді, коли на основі попереднього досвіду дитина здатна припустити, що за свої агресивні дії по відношенню до дорослого її покарають. Агресивна поведінка в такому разі буде спрямована на людей більш слабких – молодших братів і сестер або товаришів [1].

Нефізична агресія виникає, як правило, у дітей дошкільного віку та проявляється в передражнюванні, демонстрації язика, строєні гримас та різного роду жестів з метою подратувати або подразнити іншу людину.

Тема формування агресивності дітей дошкільного віку завжди викликала інтерес психологів, педагогів, батьків. Перший варіант виховання агресивності – це надмірно попереджувальні батьки. Постійно домагаючись потрібного результату за допомогою агресії, дитина виробляє стереотип агресивної поведінки. При найменшому зволіканні у виконанні її бажань вона починає кричати, тупотіти ногами і проявляти інші форми вербальної, експресивної і, цілком імовірно, фізичної агресії. Подібний розвиток подій особливо ймовірний на ґрунті фізіологічних особливостей нервової системи дитини (холеричний темперамент) чи соціальному навчінні (агресивний батько). Така нестримна, ексцентрична поведінка спочатку формується в сімейних взаємовідносинах, а згодом переноситься дитиною в суспільне середовище – дитячий сад, двір тощо. У міру дорослішання стереотип агресивної поведінки у такої дитини переростає у властивість особистості, і це приносить чималий клопіт і самій дитині, і всім оточуючим. У її характері обов'язково будуть чітко проявлятися егоцентризм, істероїдні і збудливі риси [4].

Другий варіант виховання агресивності – це емоційне відкидання дитини з боку батьків, що проявляється в зневажливому або негативному ставленні до неї. Це породжує у дитини страх, що тягне за собою агресію. Аналіз численних історій хвороб підтверджують, що більшість агресивних дітей з раннього віку з різних причин були надовго відірвані від матерів. Поява агресивності в цих випадках може пояснюватися тим, що саме завдяки агресивним діям дитина набуває можливість отримати емоційну розрядку та примушує матір або інших близьких звернути на неї увагу.

Однак це крайні варіанти, що зустрічаються відносно нечасто: велика частина агресивності дітей розвивається десь між цими двома протилежностями, що призводять до однакового результату.

До основних причин агресивності дошкільників відносять:

1. Брак рухової активності, брак фізичного навантаження;
2. Дефіцит батьківської уваги, невдоволеність потреби в батьківській любові та розумінні;
3. Підвищена тривожність (комплекс невідповідності);
4. Засвоєння еталонів агресивної поведінки в родині;

5. Побічно стимульована агресивність (ЗМІ, іграшки);
6. Низький рівень розвитку ігрових і комунікативних навичок [3].

Відомо, що керовані механізми психологічного захисту у маленьких дітей ще не сформовані остаточно, тому, зазвичай, вона прагне змінити ситуацію саме за допомогою агресії. Проте, рано чи пізно прояв агресивності перестає викликати зворушливі посмішки батьків і все частіше призводять до несхвалення, а то й покарання, що породжує в дитині почуття тривоги і страху. У дошкільника виробляється комплекс провини, який потім буде частково перетворюватися в докори совісті і обростати моральними нормами, сприяючи соціалізації та адаптації дитини в навколишньому середовищі. Далі цей комплекс – почуття провини, совість і мораль – будуть супроводжувати дорослу дитину все життя, природно, змінюючись і розвиваючись.

Для того, щоб викликати схвалення батьків, дитина вчиться контролювати свою агресію, причому на перших порах це досягається зовнішнім контролем, диктується реакціями оточуючих і її страхом. Тривога, зазвичай, проявляється подвійно: це і страх покарання, і боязнь образити, викликати роздратування батьків і позбутися через це їх підтримки, прихильності. При нормальному розвитку система соціальних норм і заборон поступово інтеріоризується і контроль стає внутрішнім [5].

Розвиток внутрішнього контролю у дітей відбувається за допомогою такого психологічного механізму як ідентифікація - прагнення чинити як значима для неї людина. У дошкільному віці, в більшості випадків, це імітація батьківської поведінки, оскільки саме наслідуючи поведінку батьків, дитина досягає схвалення своєї власної поведінки.

Агресивні дії дитини можна спостерігати вже з самого раннього дитинства. У перші роки життя вони проявляються імпульсивно, це – впертість, спалахи злості, гніву, незадоволення, які супроводжуються криками, плачем, кусанням, забіякуватістю. Зазвичай, якщо однорічна дитина замахується на матір, вважається, що це нормальна реакція дитини на те, що мати зробила їй щось неприємне.

По мірі зростання малюка і розвитком його активності, вже на другому році життя зростає незалежність його поведінки. Він прагне проявити самостійність, яку помітно в його перших спробах наполягти на своєму всупереч вимогам і бажанням дорослих.

До віку трьох років дитина все більше виявляє упертість, що викликає скарги батьків. Конфлікти виникають, як правило, через володіння іграшкою. Настає серйозний момент у прояві відповідної реакції з боку батьків. Якщо раніше впертість та капризи викликали у дорослих реакцію ніжності, ласки, поступок, то тепер нетерпиме ставлення до дій дитини посилює виникаючу ситуацію і призводить до відкритої агресії. В результаті можуть сформуватися символічні форми агресії, що можуть вплинути на дитячу психіку. Дослідники вважають, що по мірі дорослішання дитина стикається з усе більшою кількістю різноманітних заборон. Наполегливість в поведінці дорослих, з якої вони прагнуть у будь-який спосіб заглушити інтереси дитини, спрямувати її поведінку в правильне русло (як вони самі вважають), викликає бурю негативних реакцій з боку дитини. У неї прокидаються почуття злості і відчаю.

Якщо розглядати ситуацію з позиції розуміння незахищеності дитини, її ще недостатньо вмілого сприйняття навколишнього світу, з позиції надання їй допомоги, батьки й дорослі могли б знайти прийоми для заспокоєння дитини. І тільки після цього малюк зміг би вислухати пояснення моральних норм поведінки, необхідних для дорослих. Конфліктна ситуація, що виникає між дорослим і дитиною, природно, вирішується на користь дорослого. Старший за віком прагне тиском свого авторитету примусити дитину виконувати вимоги. А дитина хоче бути незалежною, хоче, як і дорослі, задовольняти свої бажання, прагне до цього, але зустрічає активний опір з боку дорослого [2].

Для періоду дитинства, на думку Карен Хорні, характерні дві основні потреби: потреба в задоволенні і потреба в безпеці. Задоволення охоплює всі основні біологічні потреби - в їжі, сні, теплі і тощо. Але головною, попри все, виступає потреба в безпеці. Основний, базовий дитячий мотив - це мотив бути любимим, бажаним і захищеним від

небезпеки або ворожого світу. У задоволенні цієї потреби дитина повністю залежить від своїх батьків. І якщо батьки виявляють справжню любов, тепло, турботу у відношенні до дитини, тим самим задовольняється її потреба в безпеці, і як результат – формується здорова особистість. В іншому випадку, на думку К. Хорні, досить ймовірний патологічний розвиток особистості [6].

Отже, можна підсумувати, що під агресією слід розуміти будь-які дії, які заподіюють або мають намір завдати шкоди іншій людині, групі людей або тварині, а також заподіяння шкоди взагалі всякому неживому об'єкту. Агресію можна розглядати як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню й адаптації. З іншого боку, агресія розцінюється як зло, як поведінка, що суперечить позитивній сутності людей.

Важливу роль у становленні агресивної поведінки грають процеси навчання і виховання. Було встановлено зв'язок між батьківським покаранням і агресією в дітей. Агресивні діти, як правило, виростають у сім'ях, де дистанція між батьками і дітьми величезна, де мало цікавляться розвитком дітей, де не вистачає тепла, розуміння, турботи і ласки, ставлення до прояву дитячої агресивності байдуже або поблажливе, де в якості дисциплінарних впливів замість турботи і терплячого пояснення волюють силові методи, особливо фізичні покарання.

Дитяча агресивність проявляється вже в ранньому віці і виступає засобом досягнення бажаного. Батьки на даному етапі відіграють велику роль у попередженні агресивної поведінки дитини, де, в основному, і формується така поведінка, потім воно переноситься в суспільне середовище.

Список використаних джерел:

1. Балакирев А.Г. Отрицательные переживания у детей / О.Г. Балакирев // Журнал практического психолога. – 1996. - № 1. – С.23.
2. Берон Р. Агрессия / Р. Берон. – СПб. : Питер, 2002. - 345 с.
3. Большая книга детского психолога / О.Н. Истратова, Г.А. Широкова, Т.В. Эксакусто. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 568, [1] с. : ил. – (Психологический практикум).
4. Егошкин Ю.В. Диагностика и коррекция агрессивного поведения у детей дошкольного возраста. Автореф. дисс. канд. психол. наук / Ю.В. Егошкин.- М., 1995. - 26 с.
5. Паренс Г. Агрессия наших детей [Aggression in our children] / Генри Паренс. – Москва : Форум, 1997. – 160 с. : ил. – (Детская психология) .
6. Реан А.А. Агрессия и агрессивность /А.А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – № 5. – С. 3 - 18.

УДК 373.2.015.31:159.954

*Микуліна Антоніна Костянтинівна,
ст. викладач кафедри теорії
та методики дошкільної освіти,
Гринчук Софія Анатоліївна,
бакалавр спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні виняткового значення набуває питання становлення творчої особистості, вивільнення та розвиток її здібностей, організації навчально-виховного процесу, який вирішував би питання творчості як важливого компонента розвитку особистості.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>